

Çeviri:

Fransa'da İlkokullarda Tarih Tedrisatı

Irénée CARRÉ ve Roger LIQUIER (terc. Necmettin Sadık Sadak)*

Çeviriyazı: Dilay KARAKAŞ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, E-posta: deryadilaykarakas@gmail.com

Article Info

Article Type	Translated Article
Received	21.05.2020
Accepted	23.05.2020
Corresponding Author	Dilay KARAKAŞ
Cite	Carré, I. ve Liquier, R. (2020). Fransa'da ilkokullarda tarih tedrisatı. Mekteplere Mahsus İlmî Terbiye-î Etfal içinde (ss. 392-406), terc. Necmettin Sadık Sadak (D. Karakaş, Çev.). <i>Turkish History Education Journal</i> , 9(1), ss. 343-365. (Orijinal yayın tarihi 1918).

* Necmettin Sadık Sadak (1890-1953), Gazeteci ve siyasetçi, 1910 yılında Galatasaray Mektebi Sultanisini bitirerek yüksek tahsil için Lyon Üniversitesini gitti. 1914 yılında yurda dönerek Maarif Nezareti Tercümanlığına, sonra Telif ve Tercüme Dairesi Mümeyyizliğine tayin oldu. Daha sonra ise Ziya Gökalp'den boşalan İctimaiyat Profesörlüğüne getirilmişti. Carre ve Liquier'in "Mekteplere Mahsus İlmî Terbiye-î Etfal" adlı eseri Osmanlı Türkçesi'ne Necmettin Sadak tarafından çevrilmiştir. Bu çeviri yazıda ise kitabın 11. faslının transkripsiyonu yapılmıştır.

Evvelleri Mekatib-i İbtidaiyede Tarih Tedrisatı Neden İbaretti? Münkasım programlar, icmali programlar, hali hazırda takip edilen usul.

Vaktiyle 1850 tarihli kanun ile sadece ihtiyarı olan tarih ve coğrafya dersleri (bu malumat evveliyeye Fransa'ya aittir.) 10 Nisan 1867 kanunuyla tedrisat-ı ibtidaiye programlarına mecburi ders olarak dâhil olunmuştur. Bu tarihten evvel, ne tarih ne de coğrafya ibtidaiye tasdiknamesinde bile istenilmezdi. Bugün şakirdanımızdan en fakirinin bile memleketin ahvalinde cahil kalması – maal-memnuniye – tecviz edilmiyor. Fakat, pek çok zamanlar tarih tedrisatı (çünkü bu fasılda yalnız tarih ile meşgul olacağız.) pek fena bir surette icrâ edilirdi. Birçok yaşlı zevat; saltanatlara ayrılmış küçük kitaplardan -sanki tarih teracim-i ahval padişahın bir teselsülünden ibaretmiş gibi- bila-izahat ezberlemiş oldukları tatsız dersleri okuduklarını ilan-ı tahattur ederler. Ne bir heyet-i umumiyeye nazar, ne bir terkib: Yalnız bazı padişahların, kralların yaptığı şeylerden bahs olunur; fakat bir devir ahvâl-i içtimaiyesi, muharebat-ı meşhurenin esbab-ı, safahatı, netâyici hakkında umumi hiçbir malumat verilmezdi. Her sene ibtidasında tarih dersine ta ibtidadan başlanır ve tatile kadar devam eden talebe saltanatlardan hepsini bile görmeden, tarihin en mühim ve en cazibedar kısmını teşkil eden ve tedrisi en müfid olan asr-ı hazır tarihini görmeden mektepten çıkarılırdı. Teşekkür olunur ki tedrisat-ı ibtidaiye programları, tekâmül ettikçe kesb-i vuzuh ediyordu. Tarih programı tafsil edilerek sene-i dersiye aylarına göre taksim edildi ve bu suretle yerinde saymak nev'inden olan tedrisattan içtinap edilerek muallimler zamanında en yeni asırlara kadar okutmaya icbâr edildi.

Mamafih 1882 senesine kadar bu nizam ta'mim edildi. Tarih tedrisatı mekatib-i ibtidaiye de başka bir tarzda, vilayetlere göre teşkil edildi.

Bu suret-i taksim için iki meslek mevcuttur. Bunlardan birincisi tarih-i aksama veya devarat-ı mütevâliyyeye taksim eder ve bu aksam veya devreleri birbiri arkasına, devrelere göre tetkik eder. Fakat lise ve kolejlerde tatbik edilen bu usul tedrisat-ı ibtidaiyeye muvafık değildir, çünkü bu usul tevzii, umum tarih programının baştan aşağı okunması için lazım gelen zaman hitam bulmadan çocukların mektebi terk edemeyeceklerini farz eder. Hâlbuki bilakis, mektebe adem-i devamı, pek çabuk tahsili terk etmeyi de düşünmek lazımdır, tatbikat noktayı nazarından bu meslek beyan olunan noksanı izaleye kâfi değildir. Diğer meslek, icmali (concentrique) tabir olunan programlar mesleğidir.

Şakirdan, tarihi bir senede veya en ziyade bir devre esnasında baştan aşağı görürler. Diğer sene veya diğer devre de aynı tarihi daha ziyade ta'mik ederek okurlar ve bu suretle her yeni tekrarda yeni yeni vakalar biraz daha yüksek mülâhazat mevcut bulunur. Çocuk, bu suretle mektebi terk etse bile daima bilumum deverat-ı tarihiyyeyi şamil bir cilâyı tarihiyyeye hamil olarak tahsili bırakmış olur. Bundan başka bu mesleğin diğer bir kaidesi de aynı dersi birkaç kereler tekrara icbâr etmekle şakirdlerin hafızasına daha derin bir surette haketmesi ve ferdi ve müşahhasdan başlayarak tedricen külli ve mücerrede yani burada, vakaattan asır ve muasırlara, hükümlere ve kanunlara çıkmak suretiyle kuva-i fikriyenin inkişafına mütabık bulunmasıdır. Fakat diğer taraftan vahim mehazırı da haiz değil değildir. Bil mecburiye yeknesaklığı ve sıkıntıyı tevlid eden tatsız tekrarlara sebebiyet vererek, nispeten kısa bir zaman zarfında her şeyi birden ihtiva zaruretinden dolayı, tarihe bir hayat, bir menfaat veren tafsilat ve teferruatı men ve ihraç eder.

Esasen, bugün mesele 1882 ve 1887 programlarıyla ve muhtelit bir meslek ile hal edilmiştir; Fransa tarihinin devre-i ibtidaiye de kurun-u vusta¹ zamanı, devre-i mutavassita da Rönesans'tan hâlihazıra kadar olan kısmı ve devre-i aliye de umumi bir tekrar ve tarih-i umumi hakkında pek muhtelit malumat gösteriyor. Şunu da nazar-ı dikkate alalım ki bu programlar mecburiyet-i tahsil kanunundan birkaç ay sonra neşredilmiş ve binaenaleyh vaz'-ı kanun esas olarak şakirdanın mektebi vaktinden evvel terk edebileceklerini nazar-ı dikkate almamıştır.

Tarih Tedrisatında Takip Edilecek Üç Gaye:

Program meselesi bu suretle resmen hal edildikten sonra şimdi mekteb-i ibtidaiyede tarih dersinin ne gibi bir fikir ile verileceğini nazar-ı mülâhazaya alalım, ne gibi bir usul takip edileceğini sonra tetkik ederiz.

Mösyö Lemonnier diyor ki:² Mekteb-i ibtidaiye de tedrisat-ı tarihiyenin ruhu ne olması lazım geldiği taharrî edilirse, bu dersin mekatibe idhalindeki avamil tahlil edilerek bu, belki tayin edilebilir. Bu avamilden birincisi şudur: Maziye ait hadisat ve insanlar vardır ki, bir kimse her şeyi bilmekten sarf-ı nazar ettiği takdirde bile bunları bilmesi kabil değildir.

Bu hadisatı tasrih etmek müşküldür, bu inkâr edilemez. Bununla beraber bazı isimlerin bir sıfat-ı avam-perveranasi olduğu ve eski şairlerin dediği gibi “ağızlarında dolaştığı” inkâr edilebilir mi? Clovis, Şarlman, Saint Louis, Raphael, Bouvines, Rocroi, Austerlitz... İşte birçok kelimeler ki bunları söyleyenler için az çok muğlâk bir hatırıya tetabuk eder. Bilmem ki bunları bilmemekle biraz mahcup olmayacak, sıkılmayacak bir adam var mıdır? Bilakis, (birinci Henry)'den, uzun Philippe'den, Agnadel'den, Monkontour'dan, Raukouks'dan bahsediniz. Sizi dinleyenler ya lakaydı veya tereddüt izhar ederlerse tahsilden külliyyen mahrum add edilmezler. Zannıma göre, bir kısmı ikincilere bir kısmı birincilere daha yakın olan bir sürü isim bu iki nokta-i intihaiye arasında sallanır. Burada yapılacak intihap, tecrübeden ziyade hiss-i selim ve insiyak meselesidir.

İkinci âmil, daha yüksek bir mertebededir: Çocuklara vatanımızın geçirmiş olduğu safahat öğretilmek bu vatanın nasıl teşekkül etmiş olduğu, harp ve sulh ile nasıl büyüdüğü anlatılmak atalarımıza ne dereceye kadar merbut olduğumuzu hissetmeleri için onları ecdadımızın geçirdiği mücadelata hissettikleri mahrumiyetlere vakıf kılmak lazım geldi. Bu raddede vukûa geldikleri zamanın sahe-i mahdudini geçmemiş olan hadisat ile bazen bütün bir devri telhis etmiş veya kendinden sonra gelen devri ihzar eylemiş hadisatı tefrik etmek iktizâ eder; aynı fark eşhâs-ı tarihiye beyninde de gözetilecektir. (Sigebert)'in, (Chilperic)'e galebe çalmış veya Chilperic diğerine galip gelmiş olsun bu bizce hâiz-i ehemmiyet değildir. Fakat (Şarlman)'ı hazf ediniz. Tarihin meş'i ve hareketi değişmiş olur. Luxembourg (Nerwin)'den veya (Catinat)'a (Staffar)'a galip geldiği zaman memleketim için şanlı bir hadise diye sevinirim; fakat biliyorum ki eğer Luxembourg veya Catinat mağlup olmasalardı esas itibariyle Fransa'nın mukadderat-ı umumiyesi değişmeyecekti. Bilakis (Wattighies) veya (Fleurus) gibi muzafferiyetler olmasaydı Fransa ve dünya belki bugün ki gibi olmayacaktı.

¹ Kurun-u vusta (Ç.N. Orta çağ)

² Lemonnier, Monographies pedagogiques 1889 meşhur umumiyesi münasebetiyle nesir olunmuştur.

Nihayet, tarih verdiği malumattan hariç olarak teşekkül-i zihin nokta-ı nazarından kıymettar bir alettir, çünkü muhakemeye, mukayeseye, hükme alıştıır fakat zihin, az çok kesretli isimler toplayarak değil, hadisatın teselsülünü müşahede ederek muhakemeye alışır; fakat bilhassa büyük adamları ve büyük vakaları temâşâ ederek daha iyi hüküm ve tasdike alışır. Binaenaleyh fikri, hatt-ı zatında bir tedris ve daha doğrusu en büyük ve en müfid yükün tedrisi haiz olan şeyler üzerine tevcih etmelidir. Çünkü tahsil-i ibtidaide, en ziyade tetebbudan mümkün olduğu kadar büyük bir fayda elde etmeye çalışmalıdır. Herkes bilir ki çocukların ve insanların zihni meşgul olduğu mevzuların ulviyetiyle i'tila eder.

Demek oluyor ki tedrisat-ı tarihiyenin matuf olacağı üç gaye: Çocukların zihnini en mühim malumat-ı tarihiye ile techiz etmek, onları memleketlerinin mukadderatıyla alakadar etmek ve bu suretle kendilerinde vatanperverlik hissini tenmiye ve takviye etmek ve nihayet hem zihnin ve hem de kalbin nef'ine olarak onları hüküm ve istidlâle alıştırmaktan ibarettir.

Tarih Tedrisatında Menfaat ve Vuzuh-ı Lazimenin Vücudu İçin Lazım Gelen Şerait: Çocuklara Yeni Bazı Efkârın Öğretilmesi, Resimler, Erkam-ı Tarihiye, Coğrafya

Fakat mazi hakkında, bilhassa çocuklara tam bir fikir vermek için elzem bir vasıta, maziye daima halle kıyas etmektir: "Bugün her tarafı mezru', yollar ve şimendiferlerin geçtiği bir memlekette oturuyoruz. Vaktiyle, memleketimizin her tarafı pek nadir yolların geçtiği ormanlarla, gayrı mezru' arazi ile mali idi. -Bugün büyük şehirlerimiz muntazam bir surette inşa edilmiş ve geniş sokaklar açılmıştır; vaktiyle gayrı muntazam bir ev yığınının başka bir şey görülmezdi. Sokaklar karanlık, dar, eğri büğrü ve murdar idi. Bugün askerlerimiz tüfikle mücehhez, arkalarında güzel üniforma var. Sıkı bir inzibata tabidirler; vaktiyle askerler ok ve yayla veya sair esliha ile (devre göre) müsellaah idi. İstedikleri gibi giyinir ve nizam ve intizamsız çeteler teşkil ederler ve yağma ve gâret ile yaşarlardı." ilâ-âhir.³

Tarih tedrisatında mündemiç bir müşkül vardır ki o da çocuklarca henüz yeni birtakım fikirleri, bir sürü tabirâtı muhtevi olmasıdır. Bunları çocuklara öğretmek lazım gelir: Sulh mukavelenamesi, diplomasi, meşrutiyet ilâ-âhir... Sonra daha fazla olan ve müşahhas ve maddi eşya ifade eyleyen, bilhassa esliha ve kal'aya aid tabirat da mevcuttur. Eğer muallim, lakırdının ekseriya tamamıyla tarif edemediği bu gibi şeyleri göstermek için bazı resimlere mâlik bulunursa bu kendisi için büyük bir saadettir. Resim mevcut olmadığı takdirde, umumi bir alet-i terbiyeviye olan siyah tahtaya müracaat etmeyi unutmamalıdır. Esasen köy civarında derebeyliğine ait ve şakirdanın iyice bildiği bazı nişaneler derse misâl teşkil edebilir. Bundan dolayıdır ki bugün mekteplere mahsus olarak tabî olunan bilcümle tarih kitaplarının resimli olması yalnız şakirdanın hoşuna gitmek için değildir. Şüphesiz bu resimler kitaplara daha fazla bir cazibe bahşeder ve bu da bir faydadır: Çünkü çocuğun nazarını kitap üzerine sevinerek veya sıkılarak atfetmesi lakaydı ile bırakılacak bir mesele değildir, fakat bunların daha ciddi bir menfaat-i terbiyeviyeleri vardır. Bunlar söylediğimiz veçhile çocukların resim olmazsa tam bir fikir hâsil edemeyecekleri sanat-ı askeriyeye veya elbiseye ait bazı eşya-yı müşahhasayı temsile hizmet etmekle kalmayıp bazı tarih sahnelerini (harp veya âdâta ait levhalar) irae etmek suretiyle çocuklara hâsil olan intibayı takviye ve bunu hafızalarında tesbit eder.

³ ilâ-âhir (Ç.N. Sona kadar)

Tarih dersi bu suretle telakki edilirse vaktiyle şakirdana bila vuzuh ve bila usul tedris edilen gayri kabil-i hazm hercümerci irae etmez. Mamafih çocukların hadisatın heyet-i umumiyesi hakkında tam ve vâzih bir nazara malik olabilmesi için şunun-u tarif ve hadisatı ayırmak kafi değildir; bundan maada bu hadisat ve şunun zaman ve mekânlarında göstermek lazımdır. Pek çok erkâm-ı tarihiye istemez, fakat iyice tayin edilmiş devreler itibariyle gayet sârih ve her biri sağlam hüzmeler teşkil eden taksimat lazımdır; o suretle ki bir çocuk mesela (Mazarin)'in tarih-i vefatını bilmiyor veya söyleyemiyor da bu vefatın yeni bir devreyi siyasiye küşâd ettiğini (on dördüncü Loui'nin idareyi şahsiyesi) biliyor ve bu devrin küşâdı -balada söylediğimiz veçhile- bu defa fikrinde sabit bir tarihe tetabuk ediyorsa bu makul ve emin vasıta ile, aradığı tarih-i vefatı derhal bulur. Ahvâl-i saire de birkaç senelik bir fark hususunda aldanırsa bile hiçbir zaman gayet vahim hatayat-ı tarihiyeye maruz kalmaz.

Diğer taraftan bedihidir ki eğer memleketlerin şehirlerin tam vaziyetleri bilinmiyorsa isimleri zihinde mütemadiyen karışmaya mahkûm kalır. Coğrafya-yı siyasiye derece-i kafiye de vukuf olmazsa arazi ilhakları fikre hiçbir zaman vazih malumat vermez. Hükûmat ittifakları, bunların iştirak veya ziddiyet-i menafi'i hiçbir zaman anlaşılır. Tarih o zaman fasi, pürüzlü, hazmı güç bir ders olur. Tarih dersinde coğrafya-yı tabîinin de ehemmiyeti bundan aşağı kalmaz. Coğrafya-yı tabîi, ehemmiyet-i tarihiyeleri itibariyle hıfza ve birbirine karıştırmamaya mecbur olduğumuz bir sürü ismi muhtevi olduktan maada tarihi de kendisine has bir şule ile tenvir eder. İstilaların suhulet veya müşkülâtını îzâh ve bir harp seferi planının ana hatları mesabesine geçerek bir memleketin vaziyet-i siyasiye ve iktisadiyesini tefhim ve ihkak eder: Mesela İngiltere'nin tekmil ve kudret-i bahrisi adalardan mürekkep olmasından, İspanya ve Portekiz'in infiradı bu memleketleri Avrupa'dan ayıran cesim silsile-i cibâlden ileri geldiği anlaşılır.

Müessesat-ı İçtimaiyeye, Hikayelere, Tarih-i Mahalliye Verilecek Hisse.

Mamafih bütün tedrisat-ı tarihiyeyi muharebelerden, ittifaklardan, arazi feth ve ziyandan ve ne de saltanatların takibinden ibaret gibi göstermekten içtinap eyleyelim. Vaktiyle, tedrisatın derecat-ı aliyesinde bile o kadar ihmal edilmiş ve fakat bugün her yerde kesb-i şöhret etmiş olan tarih-i âdât veya tarih-i medeniyet tetkiki daha hoş ve daha mühimdir. Vergiler, eski devirde ordular, bugün mâlik olduğumuz, vaktiyle herkesin mahrum bulunduğu suhuletler, vaktiyle henüz icat edilmemiş eşyayı müstamele hangileri imiş... Bütün bunlar suret-i mahsusada müfid olan heyet-i umumiye dersleridir.

Hikâyelere de bir mevki ayırmaktan da o kadar korkmayalım: Tarih-i hikâyeler genç dimağlar için bazen pek yâbis ve haşin olan bu sahayı nev'umma mineleyen çiçekler gibidir. Fazla olarak şunu da nazar-ı dikkate alalım ki bazı vakalar, bazı tarihi lakırdılar en parlak muharebe muvaffakiyetleri kadar meşhurdur. Ve bu nokta-i nazardan, bunları bilmemek affedilmez bir kabahattir.

Nihayet, daha hususi bir surette tarih-i mahalliye veya meskûn araladığımız tarafların sahne teşkil ettiği vakayı üzerinde sarar edelim.

Muhtelif Devrelere Göre Suret-i Tedrisat Tekrarlar

Esasen bu mülâhazat, talim edilecek devreye göre, mizaçlara tabidir. Bunu programlar da gösterir. Devre-i ihzariyede: Hikâyeler, tarih-i milliye ait teracim-i ahvâl, masallar, seyahat

hikâyeleri, tarihi resimlerin izahı devre-i ibtidaiyede: Hikâyeler ve musahabat. Tedrisat-ı tarihiye ancak devre-i mutavassıttan itibaren daha sıkı bir silsile takip eder. Ve hadisat yekdiğerine sıkı bir surette rabt olunur.

Fakat muallim -herhangi devreye hitap ederse etsin- bilmelidir ki bir tarih dersi irticalen tedris edilemez. Bir kitap istimal etsin etmesin (bu meseleyi atide izah edeceğiz.) derste söylemelidir. Gerek istiçvap için olsun ve gerek takrir için olsun izahat ve tefsiratta bulunmalı ve bunun için de bilmesi ve söylemesi lazım gelen şeyi, nereye kadar devam edeceğini evvelden düşünmüş ve hazırlamış olmalıdır. Aksi takdirde dersinde şaşırarak ve zaman-ı muayyeninden fazla sınıfta kalmak tehlikesine maruz kalır.

Mösyö (Lavisse), 15 Şubat 1882 tarihli Revue des Deux Mondes mecmuasında Paris mekteplerinden birinde gördüğü bir numune dersini nakleder. O kadar canlı bir tarz-ı tedris, Sokrates usulünün o kadar iyi istimal ve taallük ettiği ders ile o derece makul bir surette mutabakatı o zamanlarda nevadirden madud idi. Bugün bu gibi dersleri dinlemek daha az nadirdir. Mamafih Mösyö Lavisse tarafından verilen ve daha doğrusu tarif ve kıymeti tezyit edilen misal-i calib menfaat ve kıymetdar vesâyâ ile malı, taklit edilecek bir numune teşkil ettiğinden buraya naklini münasip gördük:

Sınıfa girdiğim zaman genç bir muallim derebeylik üzerine bir ders veriyordu. Kendisi sanatına vakıf değildi çünkü hitap ettiği sekiz yaşlarındaki çocukları katiyen lakayt bırakan şeylerden, menasibin ve temettuatın irsi olmasından bahsediyordu. Mektep müdürü Mösyö (Bertherau) sınıfa girdi; dersi keserek ve bütün sınıfa hitap ederek: “Burada derebeyliğine ait kim bir şato gördü?” diye sordu. Kimsede cevap yok. Muallim; Saint Antoine Mahallesi sakinlerinden bir çocuğa hitap ederek: “Sen Vincennese hiç gitmedin mi?” dedi. –Gittim efendim. – Peki! Öyle ise derebeyliğine ait bir şato gördün.” İşte hali hazırda bulunmuş bir nokta-i hareket “Bu şato nasıldı?” Birkaç çocuk birden cevap verir. Muallim içlerinden birini intihab ederek tahtaya yollar, bir resim yaptırır, hiçbir şekli haiz olamayan bu resmi bizzat tashih eder. Duvar üzerine girintiler çıkıntılar resmeder. “Bunlar nedir?” Hiçbir kimse bilmiyor. O zaman mazgalın ne olduğunu anlatır. “Bunlar neye yarar?” Bunların müdafaaya hizmet ettiğini keşfettirir. “Ne ile muharebe edilirdi? Tüfekle mi?” sınıfın ekserisi birden: Hayır efendim. – “Öyle ise ne ile?” Küçük bir âlim sınıfın öbür ucundan haykırır: -“Oklarla. – Ok nedir?” On ses birden cevap verir: “Arbalet”⁴ Muallim tebessüm ederek ok ile arbalet arasındaki farkı izah etti. Sonra yüksek geniş duvarlarıyla muhat bir şatonun bu gibi silahlarla ve hatta o zaman istimal olunan makinelerle zaptı ne müşkül olduğunu anlattı ve devam ile dedi ki: “Siz de işçi, iyi bir işçi olduğunuz zaman gerek işiniz için gerek zevkiniz için seyahat ederken bu gibi şatoların harabelerine tesadüf edeceksiniz.” Paris civarındaki “Montiheri” vesair mahalleri söyledi. “Bu şatoların her birinde bir derebeyi otururdu. Bu derebeyleri ne yaparlardı?” Bütün sınıf birden cevap verdi: “Birbiriyle muharebe ederlerdi.” O zaman muallim, lakırdılarından hiçbirini kaybetmeyen çocuklara, derebeyliği muharebelerini, at üzerinde zırhlara bürünmüş şövalyeleri anlatmaya başladı. Fakat bu şato öyle zırhlarla, oklarla alınmaz. O halde muharebe hiç bitmezdi. Bu muharebeden en ziyade kim zarar gördü? Şatosu olmayanlar, yani köylüler... O zamanlar bütün köylüler derebeyleri için çalışırlardı.

⁴ Bir nevi makineli yay.

Yakındaki derebeyinin köylülerinin kulübeleri yakırdı. O zaman öteki derebeyi de: “Siz benim köylülerimin kulübelerini mi yaktınız peki ben de sizinkilerinin kulübelerini yakayım da görünüz.” diyerek hem kulübeleri yaktırır hem de mahsulâtı yakardı; mahsulat yanarsa ne olurdu? Açlık, kaht başlar. İnsan yemeden yaşayabilir mi? Bütün sınıf birden: “Hayır efendim!” –O zaman bütün bunlara bir çare bulmak lazımdı. –Muallim mütareke-i ilahiyyeden bahse başladı: “Bu tuhaf bir kanun değil mi? Nasıl olur! Eşkiyalara: “Cumartesi’den Çarşamba akşamına kadar rahat durunuz; fakat sair zamanlarda, sıkılmayınız, muharebe ediniz, yakınız, yağma ediniz, öldürünüz! denilebilir mi? Demek ki bu adamlar adeta deliydi.” Sınıftan birisi: “Evet efendim.” Hayır, değillerdi. Beni dinleyin: Burada da tembeller var değil mi; bütün hafta çalışınlar diye elimden geleni yapıyorum; fakat eğer sade Çarşamba’ya kadar çalışsalar yarı yarıya memnun olurum. O zamanın dindar adamları da hiç muharebe olmadığını isterlerdi; fakat buna muvaffak olamadıkları için, hiç olmazsa haftanın yarısına kadar rahat durmaya çalıştılar. Ne olsa yine bir kardır.

Fakat kilise (ruhbanlar) buna muvaffak olamadı. Bu kuvvete karşı da bir kuvvet lazımdı. Bütün bu adamları durduran kral olmuştu.”

Muallim; derebeylerinin de birbirine müsavi olmadıklarını ve başka bir şatoda bu şatonun efendisinden daha büyük ve daha yüksek bir derebeyi bulunduğunu anlattı. Bu suretle derebeyliği derecat-ı meratibi hakkında tam bir fikir vererek en yükseğe kralı oturttu. “Adamlar birbiriyle dövüştükleri zaman onları kim durdurur? –Polisler. –Peki! İşte kral da o zaman bir polis gibiydi. Peki birini döven veya öldüren adamı ne yaparlar?” Cevap: “Muhakeme ederler. –İşte kral bir hâkimdi. Bir memlekette polis ve hâkim olmazsa olur mu? – Hayır efendim. – İşte şimdi polisler, hâkimler Fransa’ya ne kadar müfid iseler, o zaman krallar da o kadar faydalı idi. Sonraları fenalık ettiler. Fakat evvela iyilikle başladılar. Ne dedim? Polis kadar faydalı mı? Belki daha ziyade faydalı. Çünkü o zamanlar şimdikinden ziyade eşkiya vardı. Bu derebeyleri pek zalim adamlardı değil mi?” Bütün sınıf birden: “Evet efendim. – Peki çocuklarım, ahali de bunlardan iyi miydi?” bütün sınıf pek âvaz olarak, emin bir surette: “Evet efendim. – Hayır, çocuklarım o zaman ki ahali de serbest bırakıldığı zaman müthiş olurlardı. Onlar da yağma ederler, yakarlar, öldürürlerdi; onlar çocukları, kadınları da öldürürlerdi. Düşününüz ki onlar iyilik, hayır nedir bilmezlerdi. Onlara okumak yazmak öğretilmezdi.”

Mösyö Lavisseye ilaveten diyor ki, bu söz üzerine – ki yarı doğrudur.⁵ Ancak yarım saat kadar devam eden bu ders hitam buldu.

Daha hususi bir surette eşya derslerine muvafık gelen bu tarz istiçvab, bir hadise-i tarihiyyenin takrir-i mutemadisine muvafık gelmez. Burada ya muallim bizzat takrir etmeli veyahut kitaptaki dersi, çocukların önünde kitap açık bulunduğu halde, izah ile iktifa etmelidir.

Birinci usul müşküldür; pek natamam bir takriri takip edemeyen şakirdler için muzır olabilir. Bundan başka ve bilhassa devre-i mutevassita ve devre-i âliye için – ki bu sınıflarda dersler pek uzun ve daha fazla mebâhise muhtevidir. – Pek seri’üz-zevâl olup muallim için ekseriya müfrit bir yoğunluk tevhit eder.

⁵“Yarı doğru” Filhakika, maarifin ahlâki inkişaf ettirdiği bir dereceye kadar doğru olsa da, en derin bir cehalet bile hayır ile şerrin fitraten malum ve meş’ur olmasına mani değildir.

Binaenaleyh muallim şakirdanın ellerine birer kitap vermelidir. Bu kitaplar arasında gayet iyileri vardır. Fakat bu kitabı ezberleyerek, kelime be kelime okutmaktan içtinap etmelidir –Fikrimizce bu ders şu tarzda verilmelidir:

Dersi talebeden birine okutur; her kısmın nihayetinde şakirdi durdurarak anlaşılmamış olması kabil olan kelime ve cümlelerin manasını anlatır, hikâyenin anlaşılması, bilhassa hadisatın teakubunu, efkârın rabita ve teselsülünü iyice göstermek için lazım gelen teferruatı izah eder. Eğer bahsi bir muharebeye ait olursa, çocuklardan birini haritaya veya tahtaya göndererek orduların suret-i hareketini, tesadüf ettikleri mahalleri irae eylemeyi unutmayacaktır. Devre-i aliye talebesi, bundan maada, muallimin nakl eylediği calib-i menfaat bir vakayı, metn-i kitaba ilaveten söylemeye lüzum gördüğü tafsilatı hatta bazen bir saltanatın veya bir devrin hülasasını tahriren vazife olarak da yazabilirler; fakat devre-i mutavassıta talebesinin ancak bir harita çizmeleri ve ders lüzum gösterirse bu harita üzerinde okudukları vakaların mahallerini göstermeleri talep edilebilir; devre-i ibtidaiye talebesine gelince yalnız kitaplarındaki metni öğrenmekle iktifa edeceklerdir.

Dersi öğrendikten sonra, bildikleri şeyleri istedikleri gibi kendi tarzlarına göre nakl edeceklerdir. Hatta ders sürdüğü zaman muallimin önünde hiç kitap bulunmaması da iyidir. Bu suretle kitapta mevcut kelimeleri sormaya meyyal olmaz ve fazla olarak, öğrettiği şeyi bizzat bildiğini de ispat etmiş olur.

Tavsiye edilecek bir şey, okunulan şeyin unutulmadığına emniyet hasıl etmek üzere sık sık geriye avdet, aynı bir fikri kurun-ı muhtelifede takiptir: Mesela orduların teşkilatı ve adaletin ne tarzda icra edildiği nüfuz-ı kralın kesb-i zayıf veya kuvvet etmesi, muhtelif devrelerde ahalinin şerait-i hayatiyesi, umur-ı memleketin idaresinde avamın git gide daha vasi miyasta haiz olduğu hisse, memleketin falan veya falan komşu hükümet ile münasebatı ilâ-âhir gibi. Bu suretle hareket etmek, tarihin temadisini takviye ve hadisat-ı muhakkem huzmeler teşkil edecek surette yekdiğerine rapt eden rabitalar tesis etmektir

Kaynakça

Carre, I. ve Liquier, R. (1918). *Mekteplere Mahsus İlmî Terbiye-i Etfal*, terc. Necmettin Sadık Sadak. Maarif-i Umumiye Nezareti, Telif ve Tercüme Kütüphanesi. İstanbul: Matbaa-i Amire.

ون برنجی فصل

تاریخ

- ۱ . اوللری مکاتب ابتدائیه ده تاریخ تدریساتی نه دن عبارتدی . منقسم پروگراملر ، اجمالی پروگراملر ، حال حاضرده تعقیب ایدیلن اصول . —
- ۲ . تاریخ تدریساتنده تعقیب ایدیله جک اوچ غایه : — ۳ تاریخ تدریساتنده منفعت و وضوح لازمه نك وجودی اینجون لازم کلن شرائط : چوجوقلره . یکی بعض افکارک اوکره تیلمه سی ، رسملر ، ارقام تاریخیه ، جغرافیا . —
- ۴ . مؤسسات اجتماعییه ، حکایه لره ، تاریخ محلییه ویریه جک حصه . —
- ۵ . مختلف دوره لره کوره صور تدریسات . تکرارلر .

۱ . وقتیه ۱۸۵۰ تاریخی قانون ایله ساده جه احتیاری اولان تاریخ و جغرافیا درسلی (بومعلومات اولیه فرانسه یه عأندر) ۱۰ نیسان ۱۸۶۷ قانونیه تدریسات ابتدائیه پروگراملرینه مجبوری درس اوله رق ادخال اولومشدر . بوتاریخدن اول ، نه تاریخ ونه ده جغرافیا ابتدائیه تصدیقنامه سنده بیله ایسته نیلمزدی . بوکون شاگردانمزدن اک فقیرینک بیله مملکتک احوالنده جاهل قالمسی - مع الممنونیه - تجویز ایدلیور . فقط ، پک چوق زمانلر تاریخ تدریساتی (چونکه بوفصاده یالکنز تاریخ ایله مشغول اوله جغز) پک فنا برصورتده اجرا ایدیلردی . برچوق یاشلی ذوات ؛ سلطنتلره آیرلمش کوچوک کتابلردن - سانکه تاریخ تراجم احوال پادشاهانک برتسلسلندن عبارتمش کبی - بلا ایضاحات ازبرله مش اولدقلری طاتسز درسلی او قودقلرینی

— ۳۹۳ —

الآن تخطر ايدرلر . نه برهيئت عموميه به نظر ، نه بر تركيب : يالكز بعض پادشاهلرک ، قراللرک ياپديني شيلردن بحت اولنور ؛ فقط بردور احوال اجتماعيه سي ، محاربات مشهوره نك اسبابي ، صفحاتي ، نتايحي حقهده عمومي هيچ بر معلومات ويرلمزدی . هر سنه ابتداسنده تاريخ درسنه تا ابتدادن باشلانير ، وتعطيله قدر دوام ايدن طلبه سلطنتلردن هپسني بيله كورمه دن ، تاريخك اك مهم واك جاذبه دار قسمي تشكيل ايدن وتدريسي اك مفيد اولان عصر حاضر تاريخني كورمه دن مکتبدن چيقارلري . تشكر اولونور كه تدریسات ابتدائه پروغراملري ، تكمل ايتدكجه كسب وضوح ایدیوردی . تاريخ پروغرامی تفصیل ایدیله رك سنه درسيه آیلرینه كوره تقسیم ایدلدی وبوصورتله يرنده صایمق نوعندن اولان تدریساتدن اجتناب ایدیله رك معلملر زماننده اك يكي عصرلره قدر او قوتمغه اجبار ایدلدی .

مع مافیه ۱۸۸۲ سنه سنه قدر بونظام تعميم ایدلدی . تاريخ تدریساتی مكاتب ابتدائیه ده باشقه برطرزده ، ولايتلره كوره تشكيل ایدلدی . بوصورت تقسیم ایچون ایكي مسلك موجوددر . بونلردن برنجیسی تاريخی اقسامه ویا دورات متوالیه به تقسیم ایدر وبواقسام ویا دورهلری بربری آرقه سنه ، دوره لره كوره تدقیق ایدر . فقط لیسه وقوللزلرده تطبیق ایدیلن بو اصول تدریسات ابتدائیه به موافق دكلدر ، چونكه بواصول توزیع ، عموم تاریخ پروغرامنك باشدن آشاغی اوقونمی ایچون لازم كلن زمان ختام بولمه دن چوجوقلرك مكتهی ترك ایدمیه . جكلرینی فرض ایدر ، حالبوكه بالعكس ، مكته عدم دوامی ، بك چابوق تحصیلی ترك ایتكیده دوشونمك لازمدر . تطبیقات نقطه نظرندن بومسلك بیان اولونان نقصانی ازالیه كافی دكلدر . ديكر مسلك ،

TBMM KUTUPHANESI

اصحالی (Concentrique) تغییر اولونان پروغراملر مسلكيدر .
 شاگردان تاریخی برسنده ویا الك زیاده بردوره ائناسنده باشدن آشاغی
 کوررلر . دیگر سنه ویا دیگر دوره ده عینی تاریخی دها زیاده تعمیق
 ایدرک اوقورلر وبوصورتله هر یکی تکرارده یکی یکی وقعهلر ، برآز
 دها یوکسک ملاحظات موجود بولنور . چوجوق ، بوصورتله مکتبی
 ترک ایتسه بیله دائماً بالعموم دورات تاریخیه نی شامل برجلا ی تاریخی نی
 حامل اوله رق تحصیل برامش اولور . بوندن باشقه بومسلكك دیگر
 بر فائده سی ده ، عینی درسی بر قاج کره لر تکراره اجبار ایتکله شاگردلرک
 حافظه سنه دها درین بر صورتده حک ایتسی و فردی و مشخصدن
 باشله رق تدریجاً کلی و مجردده یعنی بوراده ، واقعاتدن اثر و مؤثرلره ،
 حکملره وقانونلره چیمق صورتیله قوای فکریه نك انکشافه مطابق
 بولونمسی در . فقط دیگر طرفدن وخیم محاذیری ده حائز دکل دکلدر .
 بالمجبوریه یکنستلنی وصیقینتی نی تولید ایدن طائمهز تکرارلره سببیت
 ویردک ، نسبة قیصه بر زمان ظرفده هر شیئی بردن احتوا ضرورتندن
 دولایی ، تاریخه بر حیات ، بر منفعت ویرن تفصیلات و تفرعاتی منع
 و اخراج ایدر .

اساساً ، بوکون مسئله ۱۸۸۲ و ۱۸۸۷ پروغراملریله و مختلط
 برمسلك ایله حل ایدلمشدر ؛ فرانسه تاریخنک دوره ابتداییه ده قرون
 وسطی زمانی ، دوره متوسطه ده رونسانس دن حال حاضره قدر اولان
 قسمی و دوره عالیه ده عمومی بر تکرار و تاریخ عمومی حقنده پک
 مختلط معلومات کوستریلیور . شونی ده نظر دقته آلام که بو پروغراملر
 مجبوریت تحصیل قانونندن بر قاج آی صکره نشر ایدلمش و بنه اعلیه

— ۳۹۵ —

واضع قانون - اساس اوله رق - شاگردانك مكتبي وقتندن اول ترك ايديه بيله جكلريني نظر دفته آلامشدر .

۲ . پروگرام مسئلهسى بو صورتله رسماً حل ايدلدكن صوكره شمى مكتب ابتدائيه تاريخ درسك نه كى برفكر ايله ويريله جكنى نظر ملاحظه يه آلام، نه كى بر اصول تعقيب ايديله جكنى صوكره تدقيق ايديه رز .

موسيو (لومونيه) دييوركه: [۱] مكانب ابتدائيه ده تدريسات تاريخيه نك روحى نه اولسى لازم كلديكى تحرى ايديله رسه، بودرسك مكاتبه ادخالنده كى عوامل تحليل ايديله ركه بو، بلكه تعيين ايديله بيلير . بو عواملدن برنجيسى شودر: ماضيه عائد حادثات وانسانلر واردركه، بر كيمسه هر شيشى بيلمكدن. صرف نظر ايتديكى تقدير ديبيله، بونلرى بيلمه مسى قابل دكلدر .

بو حادثاتى تصریح اتمك مشكلدر، بوانكار ايديله من . بونكله برابر بعض اسملك بر صفت عوام پرورانه سى اولدينى واسكى شاعر لرك ديديكى كى « آغيزلرده دؤلاشدينى » انكار ايديله بيليرى ؟ قلوويس ، شارلمانى ، سن لوئى ، رافائل ؛ بووينه س ، روقروا ، اوسته رليچ . . . ايشته برچوق كله لركه ، بونلرى سويليانلر ايچون آز چوق مغلر بر خارجه تطابق ايدر . بيلمكه بونلرى بيلمه مكله بر آرز محبوب اوليه جق ، صيقله جق بر آدم وارميدر ؟ بالعكس ، (برنجى هانرى) دن ، اوزون فيايپ دن ، آنياده ل دن ، مونقونتور دن ، روقودن بحث ايديكيز ، سزى ديكليانلر يالاقيدى ويا تردد اظهار ايدر لرسه تحصيلدن كلياً محروم عد ايدلزلر . ظنمه كوره، بر قسمى ايكنجيله بر قسمى، برنجيله ده ياقين اولان برسورو اسم بوايكي نقطه انتهايه آراسنده ساللانير . بوراده ياپيله جق انتخاب ، تجربه دن زياده حس سليم وانسياق مسئله سيدر . ايكنجى عامل ، ده يوكسك بر مرتبه ده در : چوجوقلره ، وطنمرك كچيرمش اولدينى صفحات اوكره تيلك ، بو وطنك نصل تشكىل ايتمش اولدينى ، حرب و صلح ايله نصل بو يوديكي آكلاتلى آتالرمزه نه درجه يه قدر مربوط

Lemonnier, Monographies pédagogiques [۱]

۱۸۸۹ مشهر عموميسى مناسبتيله نشر اولومشدر .

TBMM KUTUPHANESI

— ۳۹۶ —

اولدیغیزی حس ایتملری ایچون اونلری اجدادمزك کچیردیکی مجادلانه، حس ایتدکلری محرومیتلره واقف قیلماق لازم کلدی . بورادهده وقوعه کلدکلری زمانك ساحه محدودینی کچمه مش اولان حادثات ایله ، بعضاً بوتون بر دوری تلخیص ایتمش ویا کندندن صوکره کلن دوری احضار ایله مش حادثاتی تفریق ایتك اقتضا ایدر ؛ عینی فرق اشخاص تاریخیه پنندهده کوزه دیله جکدر . (سیکه بر) ك (شیلپه ریک) ه غلبه چالیش ویا (شیلپه ریک) دیکرینه غالب کلش اولسون ، بو بزجه حائز اهمیت دکلدر . فقط (شارلمانی) ی حذف ایدیکز تاریخك مشی و حرکتی ده کیشمش اولور . لوکسمبورغ (نرونیده) ه ویا (قاتینا) (ستافارد) ه غالب کلدیکی زمان مملکتیم ایچون شانلی برحادثه دییه سوینیریم ؛ فقط بیلورم که اکر لوکسمبورغ ویا قاتینا مغلوب اولسه لردی اساس اعتبار ایله فرانسه نك مقدرات عمومیه سی ده کیشمیه جکدی . بالعکس (واتینی) ویا (فلوروس) کبی مظفریتلر اولماسه یدی فرانسه و دنیا بلکه بوکونکی کبی اولیه جقدی .

نهایت، تاریخ، ویردیکی معلوماتدن خارج اوله رق شکل ذهن نقطه نظرندن قیمتدار بر آلتدر ، چونکه محاکمه یه ، مقایسه یه ، حکمه آلیشیدرر . فقط ذهن ، آرزوق کثرتلی اسملر طولایله رق دکل ، حادثاتك تسلسانی مشاهده ایدرک محاکمه آلیشیر ؛ فقط بالخاصه بویوک آدملری و بویوک وقعهلری تامشا ایدرک ده اینی حکم و تصدیقه آلیشیر . بناء علیه فکری، حدذاتنده بر تدریس ودها دوغریسی اک بویوک واک عقید یكون تدریسی حائز اولان شیلر اوزرینه توجیه ایتلیدر . چونکه تحصیل ابتدائی ده ، اکزیاذه ، تبعدن ممکن اولدینی قدر بویوک بر فائده الیه ایتکه چالیشمایدر . هرکس بیلیرکه چوجوقلرک و انسانلرک ذهنی، مشغول اولدینی موضوعلرک علویتیه اعتلا ایددر .

دیمک اولویورکه تدریسات تاریحیه نك معطوف اوله جفی اوچغایه :
چوجوقلرک ذهنی اک مهم معلومات تاریحیه ایله تجهیز ایتك ، اونلری مملکتلرینك مقدرات ایله علاقه دار ایتك و بوسورتله کندیلمنده وطنپرورلک حسنی تمیه و تقویه ایتك ؛ ونهایت هم ذهنك وهمده قلبك نفعنه اوله رق اونلری حکم و استدلاله آلیشیدر مقدن عبارتدر .

TBMM KUTUPHANESI

۳. فقط ماضی حقده ، بالخاصه چوجوقلره ، تام برفکر ویرمک ایچون الزم برواسطه ، ماضی بی دائماً حاله قیاس ایتمک در : « بو کوره هر طرفی مزروع ، یوللر و شمندو فرلرک کچدیکی بر مملکتده اوطور سیورز . وقتیه ، مملکتمزک هر طرفی پک نادر یوللرک کچدیکی اورمانلرله ، غیر مزروع اراضی ایله مالی ایدی . - بو کوره بویوک شهرلر منظم بر صورتده انشا ایدلمش و کنیش سوقاقلر آچیلمشدر ؛ وقتیه غیر منظم بر او بیغندن باشقه برشی کورلمزدی ، سوقاقلر قارا کلق ، دار ، اگری بوگری و مردار ایدی ؛ - بو کون عسکرلر من توفنکله مجهز ؛ آرقه لرنده کوزل اونیفورمه وار صیقی بر انضباطه تابعدرلر ؛ - وقتیه عسکرلر اوق ویایله ویاسا اسلحه ایله (دوره کوره) مسلح ایدی . ایسته دکلری کبی کینرلر و نظام و انتظامسز چته لر تشکیل ایدرلر . ویغما و غارت ایله یاشارلردی . » الخ .

تاریخ تدریساتنده مندمج بر مشکل واردرکه اوده چوجوقلرجه هنوز یکی بر طاقم فکرلری ، بر سورو تعبیراتی محتوی اولسی در . بونلری چوجوقلره اوکرتمک لازم کلیر : صلح مقاوله نامه سی ، دیپلوماسی ، مشروطیت الخ . . . سوکره دها فضا اولان و مشخص و مادی اشیا افاده ایلیان ، بالخاصه اسلحه و قلعه یه عاثر تعبیرات ده موجوددر . اکر معلم ، لاقیردینک اکثریا تامایله تعریف ایده مدیکی بو کبی شیلری کوسترمک ایچون بعض رسملره مالک بولونورسه بو کندیسی ایچون بویوک بر سعادتدر . رسم موجود اولمادیغنی تقدیرده ، عمومی بر آلت تربیویه اولان سیاه تخته یه مراجعت ایتمکی اونوته ملیدر . اساساً کوی جوارنده دره بکلکنه عاثر و شاگردانک ایجه بیلدیکی بعض نشانه لر درسه

— ۳۹۸ —

مثال تشکیل ایده بیلیر. بوندن دو لاییدر که بوکون مکتبلره مخصوص اوله رق طبع اولونان بالجه تاریخ کتابدرینک رسمی اولسی یالکنز شاگردانک خوشنه کیتمک ایچون دکدر. شهه سز بورسملر، کتابلره دهافضاه بر جاذبه بخش ایده ر و بوده بر فائده در: چونکه چوجوگک نظری کتاب اوزرینه سوینه رک ویا صیقیه رق عطف اتمسی لاقیدی ایله براقیه جق بر مسئله دکدر، فقط بوندرک دهاجدی بر منفعت تربیویه لری واردر. بوندر سویله دیکمز وجهه، چوجوگک رسم اولمازسه تام بر فکر حاصل ایده میه جکلری صنعت عسکریه ویا البسه یه عاند بعض اشیا مشخصه نی تمیله خدمت ایتمکه قالمیوب، بعض تاریخ صحنه لری (حرب ویا عاداته عاند لوحه لر) ارانه ایتمک صورتیه چوجوگکرده حاصل اولان انطباعی تقویه و بونی حافظه لرند تئیت ایده ر.

تاریخ درسی بو صورتله تلقی ایدیایر سه وقتیه شاگردانه بلا ووضوح و بلا اصول تدریس ایدیلن غیر قابل هضم هرج و مرجی ارانه ایتمز. مع مافیه چوجوگکرک حادثاتک هیئت عمومی سی حقنده تام و واضح بر نظره مالک اوله بیلرسی ایچون شونی تعریف و حادثاتی آیرمق کافی دکدر؛ بوندن ماعدا بو حادثات و شونی زمان و مکانلرنده کوسترمک لازمدر. پک چوق ارقام تاریخیه ایسته مز، فقط ایجه تعیین ایدلمش دوره لر اعتباریه، غایت صریح و هربری صاغلام حزمه لر تشکیل ایدن تقسیمات لازمدر؛ اوصورتله که برچوجوق مثلا (مازارن) ک تاریخ وفاتی بیلمیور ویا سویله میورده بووفاتک یکی بر دوره سیاسی کشاد ایتدیکنی (اون دردنجی لوئی نك اداره شخصی سی) بیلور و بودورک کشادی - بالاده سویله دیکمز وجهه - بودفعه فکرنده ثابت بر تاریخ تطابق ایدیورسه بو معقول و امین واسطه ایله، آرادینی تاریخ وفاتی

TBMM KUTUPHANESI

- ۳۹۹ -

در حال بولور . احوال سائرده ، برقاچ سنهك برفرق خصوصنده آلدانيرسه بيله هيچ بر زمان غايت وخيم خطيئات تاريخيه معروض قلماز .

ديكر طرفدن ، بدهي دركه اكر مملكتلك ، شهرلك تام وضعيتلى بيلنميوزسه اسملى ذهنده متبادياً قاريشمغه محكوم قالير . جغرافياى سياسيه درجه كافيده وقوف اولمازسه اراضى الحاقلى فكره هيچ بر زمان واضح معلومات ويرمز ، حكومات اتفاقلرى ، بونلك اشتراك ويا ضدت منافى هيچ بر زمان آكلاشيلماز . تاريخ اوزمان فصى ، پوروزلى ، هضمى کوچ بر درس اولور . تاريخ درسنده جغرافياى طبيعى نكده اهميتى بوندى آشانى قلماز . جغرافياى طبيعى ؛ اهميت تاريخى اعتباريله حفظه وبربرينه قاريشديرمامغه مجبور اولديغمز برسورو اسمى محتوى اولدقن ماعدا ، تاريخى ده ، كنديسنه خاص برشله ايله تنوير ايدر ؛ استيلارلك سهولت ويا مشكلاتنى ايضاح ، وبر حرب سفرى پلانك آناختارى مثابه سنه كهرك بر مملكتك وضعيت سياسيه ، واقصاديه سنى تفهيم واحقاق ايدر : مثلاً انكلتره نك تكمل وقدرت بحريسى آطه نردن مركب اولمى سندن ، اسپانيا وپورتوكيزك انفرادى بوملكتلى آوروپادن آيران جسيم ساسله جبالدن ايلرى كلديكى آكلاشيلير .

۴ . مع مافيه بوتون تدريسات تاريخيه يي محاربه لردن ، اتفاقلردن ، اراضى فتح وضاغندن ونه ده سلطنتلك تعاقبندن عبارت كى كوسترمكن اجتناب ايله لم . وقتيله ، تدريساتك درجات عاليه سنده بيله او قدر اهمال ايدلمش فقط بوكون هر يردده كسب شهرت ايتمش اولان تاريخ عادات

— ۴۰۰ —

ویا تاریخ مدنیت تدقیقی دها خوش ودها مهمدر : ویرکولر ، اسکی دورده اردولر ، بوکون مالک اولدیغمز ، وقتیه هرکسک محروم بولوندیغی سهولتلر ، وقتیه هنوز ایجاد ایدلمه مش اشیای مستعمله هانکیلری ایمش . . . بوتون بولر صورت مخصوصهده مفید اولان هیئت عمومیہ درسلی در .

حکایه لرهده بر موقع آیرمق دن ده او قدر قورقیه لم : تاریخی حکایه لر کنج دماغلر ایچون بعضاً پک یابس و خشین اولان بوساحه بی نوعما مینالایان چبچکلر کبی در . فضله اوله رق شونی ده نظر دفته آلام که بعض وقعلر ، بعض تاریخی لاقیردیبلر اک پارلاق محاربه موفقیتلری قدر مشهوردر . وبونقطه نظر دن ، بولری بیلمه مک عفوایدلر بر قباحدر . نهایت ، دها خصوصی بر صورتده ، تاریخ محلی به ویا مسکون اولدیغمز طرفلرک صحنه تشکیل ایتدیکی وقایع اوزرنده صرار ایدلم .

۵ . اساساً بو ملاحظات ، تعلیم ایدیه جک دورده به کوره ، مزاجلره تابعدر . بونی پراغرا ملرده کویسترر . دوره احضاریه ده : حکایه لر ، تاریخ ملی به عائد تراجم احوال ، ماصالدر ، سیاحت حکایه لری ، تاریخی رسملرک ایضاحی ، دوره ابتدائیه ده : حکایه لر و مصاحبات . تدریسات تاریخیه آنجق دوره متوسطه دن اعتباراً دها صیقی بر سلسله تعقیب ایدر . و حادثات یکدیگرینه صیقی بر صورتده ربط اولنور .

فقط معلم — هر هانکی دورده به خطاب ایدر سه ایتسون — بیلملیدر که بر تاریخ درسی ارتجالاً تدریس ایدیه مز . بر کتاب استعمال ایتسین ایتسه سین (بو مسئله بی آتیده ایضاح ایدر جکزر) درسده سویله ملیدر . کرک استجواب ایچون اولسون و کرک تقریر ایچون اولسون ایضاحات

— ۴۰۱ —

وتفسيراتده بولونملى وبونك ايجونده بيلمسى وسويلىسى لازم كلن شي' ،
 زهيه قدر دوام ايدى جكنى اولدن دوشونمش وحاضر لاش اولميدر .
 عكس تقديرده درسده شاشيرمق وزمان معيندن فضله صنفده قالمق
 تهلكه سنه معروض قالير .

موسيو (لاويس) ، ۱۵ شباط ۱۸۸۲ تاريخلى Revue des
 Deux mondes مجموعهنده پارس مکتبلرندن برنده كوردىكى برنمونه
 درسنى نقل ايدر . او قدر جانلى برطرز تدريس ، سوقراط اصولك
 او قدر ايني استعمال وتعلق ايتدىكى درس ايله اودرجه معقول بر صورتده
 مطابقتى اوزمانلرده نوادر دن معدود ايدى . بوكون بوكى درسلى
 ديكلمك دهآز نادر در . معافيه موسيو لاويس طرفندن ويريلن
 ودها دوغرىسى تعريف وقيمتى تزويد ايديلن مثال جالب منفعت
 وقيمتدار وصايا ايله مالى ، تقليد ايديله جك برنمونه تشكيل ايتديكندن
 بورايه نقلنى مناسب كوردك :

صنفه كيرديكم زمان كنج بر معلم دره بلكك اوزرينه بر درس
 ويريوردى . كنديسى صنعتنه واقف دكلى چونكه خطاب
 ايتدىكى سكر ياشلرنده كى چوجوقلى قطعياً لا قيد براقان شيلردن ،
 مناصبك وتمتعك ارثى اولماسندن بحث ايدىوردى . مکتب مدبرى
 موسيو (برترو) صنفه كيردى ؛ درسى كسه رك وبوتون صنفه
 خطاب ايدىرك : « بوراده دره بلككه عاىد كيم بر شاتو كوردى ؟ »
 ديه صورتى . كيمسه ده جواب يوق . معلم ؛ سنت آنتوان محلهسى
 ساكلرنندن بر چوجوغه خطاب ايدىرك : « سن ونسانه هيچ كيمه دكمى ؟ »
 ديدى . . كيتدم افندم . . پكى ؛ اويلاه ايسه دره بلككه عاىد بر شاتو
 كوردك . « ايشته حال حاضرده بولونمش بر نقطه حركت . » بوشاتو

۲۶-۲۹

TBMM KUTUPHANESI

— ۴۰۲ —

نصدی؟ « بر قاچ چوجوق بردن جواب ویریر. معلم ایچلرندن برینی اتخاب ایدرک تختهیه یوللار، بر رسم یابدیریر، هیچ برشکلی حائر اولیان بورسمی بالذات تصحیح ایدر. دیوار اوزرینه کیرینتیلر چیقینتیلر رسم ایدر. « بونلر نه در؟ » هیچ بر کیمسه بیلیمور. اوزمان مازغالك نه اولدیغنی آکلایر. « بونلر نه یه یاراردی؟ » بونلرک مدافعهیه خدمت ایتدیکنی کشف ایتدیرر. « نه ایله محاربه ایدرلردی؟ تفکله می؟ » صنفک اکثریسی بردن: خیر اقدم. — او یله ایسه نه ایله؟ « کوچوک بر عالم صنفک اوبر اوجندن حایقریر: « اوقلرله. — اوق نه در؟ » اون سس بردن جواب ویرر: « آربالهت [۱] » معلم تبسم ایدرک اوق ایله آربالهت آراسنده کی فرقی ایضاح ایتدی. صوکره یوکسک کنیش دیوارلریله محاط بر شاتونک بوکی سلاحلرله وحتی اوزمان استعمال اولونان ماکنه لرله ضبطی نه مشکل اولدیغنی آکلادتی و دوام ایله دیدی که: « سزده ایشجی، ای بر ایشجی اولدیغکز زمان، کرک ایشیکز ایچون، کرک ذوقکز ایچون سیاحت ایدرکن بوکی شاتولرک خرابه لرینه تصادف ایدر جکسکز. « پازس جوارنده کی (مونته ری) وسائر محللری سویله دی « بو شاتولرک هر برنده بر دره بکی اوطوردی. بودره بکلری نه یاپارلردی؟ » بوتون صنف بردن جواب ویردی: « بر بریله محاربه ایدرلردی. « اوزمان معلم، لاقیردیلرندن هیچ برینی غائب ایتیمان چوجوقلره، دره بکلکی محاربه لرینی، آت اوزرنده زرهلره بورونمش شوالیه لری آکلتمغه باشلادی. « فقط بو شاتو او یله زرهلرله، اوقلرله آلماناز. اوحالده محاربه هیچ بیتمزدی. بو محاربه دن اک زیاده کیم ضرر کوردی؟ شاتوسی اولیانلر، یعنی کویلر. . . . اوزمانلر بوتون

[۱] بر نوع ماکنه لی یای

— ۴۰۳ —

کویلیردره بکلری ایچون چالیشرلردی. یاقینده کی دره بکلنک کویلیرینک
 قلبه لری یاقیلردی . اوزمان اوته کی دره بکیده : « سز بنم کویلیرمک
 قلبه لرینمی یاقدیکنز . بکی بنده سز ککیلیرینک قلبه لرینی یاقه سیمده کوریکنز . »
 دیهرک هم قلبه لری یاقدیرر ، همده محصولاتی یاقاردی ؛ محصولات
 یانارسه نه اولوردی ؛ آچاق ، قحط باشلار . انسان سیمه دن یاشایه بیلیرمی ؟
 « بونون صنف بردن : « خیر اقدم ! » - اوزمان بوتون بونلره برچاره
 بولوق لازمدی . - معلم متارکه الهیه دن بجه باشلادی : « بوتحف
 بر قانون دکلی ؛ نصل اولور ! اشقیالره : « جمعه ایرتسندن چهارشنبه
 آقشامنه قدر راحت طوریکنز ؛ فقط سائر زمانلرده ، صیقلمایکنز ،
 محاربه ایدیکنز ، یاقکنز ، یاغما ایدیکنز ، اولدیریکنز ! دنیاه بیلیرمی .
 دیمک که بو آدم لر عادتا دلی ایدی . . . » صنفدن برسس : « اوت
 اقدم . » خیر ، دکلردی . بنی دیکله یک : بوراده ده تنبلر وار دکلی ؛
 بوتون هفته چالیشینلر دییه المدن کنلی یاپیورم ؛ فقط اکر ساده
 چهارشنبه یه قدر چالیشه لر یاری یاری یه ممنون اولوردم . اوزمانک
 دیندار آدم لری ده هیچ محاربه اولمادیغنی ایسترلردی ؛ فقط بوکاموفق
 اولامادقلری ایچون ، هیچ اولمازسه هفته نک یاریسنه قدر راحت
 طوردیرمغه چالیشدیلر . نه اولسه ینه بر کاردر .

فقط کلیسا (رهبانلر) بوکاموفق اولامادی . بوقوته قارشیدی .
 برقوت لازمدی . بوتون بو آدم لری طوردیران قرال اولمشدی . «
 معلم ؛ دره بکلرینک ده بربرینه مساوی اولمادقلرینی وباشقه برشاتوده
 بو شاتونک اقدیسندن ده بو یوک ودها یوکسک بر دره بکی بولوندیغنی
 آکلاتدی . بوسورتله دره بکلکی درجات مراتبی حقه ده تام بر فکر
 ویره رک اک یوکسکه قرالی اوطورتدی . « آدم لر بربریله دوکوشدکلری

TBMM KUTUPHANESI

-- ۴۰۴ --

زمان اونلر کیم طور دیرر؟ - پولیسلر . - پکی! ایشته قرالده اوزمان برپولیس کبی ایدی . پکی برینی دوکن ویا اولدیرن آدمی نه یاپارلر؟ « جواب: « محاکمه ایدرلر . - ایشته قرال برحا کمدی . برمملکتده پولیس وحاکم اولمازسه اولورمی؟ - خیر اقدم - ایشته شمدهی پولیسلر حاکم فرانسیه نه قدر مفید ایسهلر، اوزمان قرالرده او قدر فائده لی ایدی صوکره لری فالق ایتدیلر . فقط اولای ایسلکه باشلادیلر . نه دیدم؟ پولیس قدر فائده لیمی؟ بلکه دهها زیاده فائده لی . چونکه اوزمانلر شم دیکندن زیاده اشقیا واردی . بودره بکلری پک ظالم آدملردی دکلی؟ « بوتون صنف بردن: « اوت اقدم . - پکی چوجوقلرم، اهالی ده بونلردن ایسی ایدی؟ « بوتون صنف یک آواز اوله رق، امین بر صورتده: « اوت اقدم . - خیر، چوجوقلرم، اوزمانکی اهالی ده سربست بر اقلدینی زمان مدهش اولورلردی . اونلرده یاغما ایدرلر، یاقارلر، اولدیرلردی؛ اونلر چوجوقلری، قادینلری ده اولدیرلردی . دوشونککزرکه اونلر ایسلک، خیر نه در، بیلمزلردی . اونلره او قومق یازمق اوکره تیلمزدی . »

موسیو لاویس علاوه دیورکه، بوسوز اوزرینه - که یاری طوغریدر. [۱] - آنجق یارم ساعت قدر دوام ایدن بودرس ختام بولدی.

دها خصوصی بر صورتده اشیا درس لرینه موافق کلن بو طرز استجواب، بر حادته تاریخیه نك تقریر متمادیسه موافق کلن . بوراده

[۱] « یاری طوغری » فی الحقیقه، معارفک اخلاق انکشاف ایتدیردیکی ردرجهیه قدر دوغری اولسه ده، ایدرین بر جهات بیله خیرایله شریک فطره معلوم و مشهور اولسنه مانع دکلدر .

یامعلم بالذات تقریرایتملی ویاخود کتابده کی درسی ، چوجوقلرک اوکنده . کتاب آچیق بولوندیغی حالده ، اینساح ایله اکتفا ایتملی در .
برنجی اصول مشکلددر ؛ پک ناتمام بر تقریری تعقیب ایده میان .
شاگردلر ایچون مضر اوله بیلیر . بوندن باشقه وبالخاصه دوره متوسطة
ودوره عالیه ایچون - که بوصفیلرده درس لر پک اوزون ودها فضله
مباحثی محتویدر - پک سریع انزوال اولوب معلم ایچون اکثریا مفرط
بریورغونلق تولید ایدهر .

بناءً علیه معلم شاگردانک الارینه بر کتاب ویرمیدر . بو کتابلر
آراسنده غایت اییلری واردر . فقط بو کتابی از برلیه رک ، کله بکلمه
اوقوت مقصدن اجتناب ایتمیدر - فکر مزجه بو درس شو طرزده
ویرلمیدر :

درسی طلبه دن برینه اوقوتور ؛ هر قسمک نهایتده شاگردی
طور دیره رق آکلاشلامش اولسی قابل اولان کله وجهه لرک معناسنی
آکلاتیر ، حکایه نک آکلاشلمسی ، بالخاصه حادثاتک تعاقبی ، افکارک
رابطه وتسلسلنی ایجه کوسترمک ایچون لازم کلن تفرعاتی ایضاح ایدر .
اگر بحثی بر محاربه یه عائد اولورسه ، چوجوقلردن برینی خریطه یه ویا
وتخته کونده ره رک اردولرک صورت حرکتی ، صادف ایتدکلی
محللری ارئه ایله مکی اونوتیمه جقدر . دوره عالیه طلبه سی ، بوندن
ماعداء ، معلمک نقل ایله دیکی جالب منفعت بر وقعیه یی ، متن کتابه
علاوة سوبله مکه لزوم کوردیکی تفصیلاتی حتی بعضاً برسلطنتک ویا
بردورک خلاصه سنی تحریراً وظیفه اوله رقده یازابیلرلر ؛ فقط دوره
متوسطة طلبه سنک آنجق بر خریطه چیزمه لری ودرس لزوم کوسترسه
بو خریطه اوزرنده اوقودقلری وقعیه لرک محللرینی کوسترمه لری طلب

— ۴۰۶ —

ایدیله بیلیر ؛ دورهٔ ابتدائییه طلبه سنه کلاجه یالکیز کتابلرنده کی متنی اوکر نمکله اکتفا ایده جکلردر .

درسی اوکرندکن صوکره ، بیلدکلری شیلری ، ایسته دکلری کبی، کندی طرز لرینه کوره نقل ایده جکلردر . حتی، درس صور دینی زمان معلمک اوکنده هیچ کتاب بولونمامسی ده اییدر . بوصولته کتابده موجود کله لری صور مغه میال اولمز وفضله اوله رق، اوکر تدیکی شیئی بالذات بیلدیکنی ده اثبات ایتمش اولور .

توصیه ایدیه جک برشی ، او قونیلان شیئک اونوتولمدیغنه امنیت حاصل ایتمک اوزره، صیق صیق کری به عودت ، عینی بر فکری قرون مختلفه ده تعقیب در : مثلا اردولرک تشکیلاتی وعدالتک نه طرزده اجرا ایدلدیکی، نفوذ قرالینک کسب ضعف ویا قوت ایتمسی، مختلف دورلرده اهالینک شرائط حیاتییه سی ، امور مملکتک اداره سنده عوامک کیت کیده دها واسع مقیاسده حائز اولدینی حصه ، مملکتک فلا ویا فلان قومشو حکومت ایله مناسباتی الخ کبی . بوصولته حرکت ایتمک ، تاریخک تمادیسنی تقویه وحادثاتی محکم حزمه لر تشکیل ایده جک صورتده یکدیگرینه ربط ایدن رابطه لر تأسیس ایتمکدر .
